

Recenzja pracy doktorskiej mgr Agnieszki Drzewień-Bieniek **„Życie polityczne w województwie tarnobrzeskim w latach 1989-1998”**, Rzeszów 2022, ss. 373. Instytut Historii, Uniwersytet Rzeszowski.

Badania dziejów społeczno-politycznych regionów lub subregionów stanowi ważny obszar współczesnej historiografii. W przypadku pracy doktorskiej mgr Agnieszki Drzewień-Bieniek mamy odniesienie do nieistniejącego współcześnie regionu administracyjno-politycznego jakim było w latach 1975-1998 województwo tarnobrzeskie. Był to region znacznie zróżnicowany pod względem społeczno-gospodarczym. Na mocy ustawy z 13 października 1998 r. reformującej administrację publiczną, z dniem 1 stycznia 1999 r. poszczególne gminy dotychczasowego województwa tarnobrzeskiego znalazły się w powołanych do życia nowych regionach rządowo-samorządowych - województwach świętokrzyskim, podkarpackim i lubelskim. Stolica województwa tarnobrzeskiego - miasto Tarnobrzeg, zostało w wyniku reformy administracyjnej z końca XX w. włączone do województwa podkarpackiego. W ujęciu teorii historiografii dysertację mgr Agnieszki Drzewień-Bieniek naturalnie wpisuje się zakres badań regionalnych („mikrohistorycznych”), gdyż posiada odniesienie do konkretnego regionu. Ale ma też ona szerszy charakter, ponieważ problematyka regionalna została osadzona w szerokim kontekście ogólnopolskim. Mając na uwadze wyraźny niedosyt syntetycznych opracowań monograficznych w zakresie lokalnego życia politycznego w województwie tarnobrzeskim, recenzowaną dysertację należy traktować w kategoriach badań nowatorskich.

Tytuł pracy doktorskiej został sformułowany prawidłowo i nie budzi zastrzeżeń. We wstępie został także właściwie przedstawiony główny cel badawczy. Autorka jasno precyzuje, że celem badawczym „było przedstawienie rozwoju życia politycznego i działalność partii

politycznych w województwie tarnobrzeskim od 1989 r. aż do 1998 r.” (s. 5). Nie budzą wątpliwości przyjęte cezury czasowe pracy. Są powiązane z przemianami polityczno-ustrojowymi w Polsce. Szczególnie doniosłą cezurę stanowi 1989 r., który dał początek nazywanej od kilkunastu lat przez część badaczy w publikacjach naukowych tzw. „Wielkiej transformacji”. Cezura końcowa to reforma z 1998 r. wprowadzająca trójszczeblowy samorząd terytorialny i znosząca 49 województw, w tym województwo tarnobrzeskie. Piszący te słowa w tamtym czasie był uczestnikiem debaty politycznej na temat kształtu nowych, dużych regionów administracyjnych w Polsce. Wypracowany w 1998 r. kompromis nie zadowolili wszystkich elit lokalnych, ale w okresie ponad dwudziestu ostatnich lat żadna z sił politycznych w parlamencie nie odważyła się dokonać zmian liczby województw. Praca posiada układ problemowo-chronologiczny. Składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia, bibliografii i aneksu (zdjęcia i pamiątki uczestników życia politycznego w województwie). Autorka we wstępie podkreśliła, że posługuje się metodami badawczymi „zarówno z zakresu historii, jak i nauk społecznych” (s.8). Jest to słuszne założenie, gdyż przy prezentowaniu wybranych zagadnień społeczno-politycznych i gospodarczych istotne są metody wykorzystywane w zakresie nauki o polityce, socjologii czy ekonomii. Stąd też dysertacja ma częściowo charakter interdyscyplinarny. Niektóre prezentowane zagadnienia posiadają cechy studium politologicznego.

Autorka ma dobrze zorganizowany warsztat naukowy. Język zastosowany w pracy doktorskiej jest komunikatywny, chociaż są nieliczne błędy literowe. Objętość dysertacji została utrzymana w rozsądnych granicach. Narracja jest prowadzona w znacznym stopniu w sposób rzeczowy. Przeważnie sądy, opinie i komentarze są logiczne i spójne. Zdarzają się jednak powtórzenia czy niefrasobliwe stwierdzenia, które należało usunąć lub przekształcić. Nie było także potrzeby rozwodzenia się nad problemami z racji ich „oczywistej oczywistości” (na przykład o upartyjnieniu stanowisk w województwie w czasie PRL (s. 86) i inne). Niemniej jednak zdecydowana większość tez i wnioski końcowe świadczą o znajomości tematyki. Prezentowana zgodnie z tytułem rozprawy problematyka badawcza jest osadzona w szerokim, wielowątkowym kontekście historycznym, istotnym z punktu widzenia zjawisk i procesów ogólnopolskich. Chociaż w przekonaniu piszącego te słowa kontekst w niektórych częściach pracy jest zbyt szeroki. Taka sytuacja powoduje, że interesujące wydarzenia lokalne w województwie tarnobrzeskim są mniej eksponowane, zdominowane przez problematykę ogólnopolską, znaną i szeroko opisaną w literaturze. Czasem nagłe przejście od spraw ogólnopolskich do lokalnych lub na odwrót utrudnia percepcję prezentowanych wydarzeń, które miały miejsce na terenie województwa.

W rozdziale pierwszym, wprowadzającym do tematu, zatytułowanym „Demokratyzacja życia politycznego po 1989 r. w Polsce” Autorka podjęła się zadania, nakreślenia sytuacji społeczno-politycznej, zarówno w schyłkowym okresie PRL, jak i też w pierwszej dekadzie funkcjonowania III RP. Poza tym odniosła do niektórych podejmowanych zmian ustrojowych. Nie wchodząc w rozważania, które z bogatej palety zjawisk, wydarzeń i procesów w ówczesnych latach powinny być eksponowane w niniejszym rozdziale a które nie (na przykład brak ważnej debaty ustrojowej nad wprowadzeniem samorządu gminnego lub budząca niedosyt informacja o ważnej kwestii stowarzyszeniowej i negocjacyjnej z Unią Europejską (s. 48, 63), trzeba podkreślić, że generalnie „uchwyciła ducha epoki”. Należy się zgodzić z Autorką, że na temat polskiej transformacji istnieje bardzo bogata literatura. Jednak nie pokusiła się na szerszą prezentację dorobku naukowego dotyczącego transformacji w Polsce. Nie podjęła się też zadania wartościowania konkretnych pozycji z zakresu tej literatury. Dla opracowania pierwszego rozdziału została wykorzystana część z opublikowanych w kraju monografii. Nie jestem do końca przekonany czy wykorzystane w pracy – jak podkreśliła Autorka – „wyczerpujący sposób” (s. 6) prezentują ówczesną rzeczywistość. Można wymienić szereg innych ważnych publikacji, które nie znalazły się w zestawieniu bibliograficznym recenzowanej pracy. Miedzy innymi: W. Jednaka, Proces kształtowania się systemu partyjnego w Polsce po 1989 roku, Wrocław 1995; Demokracje Europy Środkowo-Wschodniej w perspektywie porównawczej, red. A. Antoszewski, R. Herbut, Wrocław 1997; Polska w procesie przeobrażeń ustrojowych, red. S. Wróbel, Katowice 1998; Okrągły Stół, oprac. K. Dubiński, Warszawa 1999; W. Wilczyński, Polski przełom ustrojowy 1989-2005. Ekonomia procesu transformacji, Poznań 2005; Z. Blok, Transformacja jako konwersja funkcji wewnątrzsystemowych na przykładzie Polski, Poznań 2007; Wielka transformacja, red. I. Krzemiński, Warszawa 2010; Dwadzieścia lat transformacji ustrojowej w Polsce, red. M. Zubik, Warszawa 2010. Prawdopodobnie wstępny rozdział uzupełniony o informacje zawarte w wymienionych wyżej publikacjach dałby pogłębiony obraz wydarzeń. Na końcu rozdziału Autorka podjęła skromną próbę oceny transformacji z lat 1989-1998 w Polsce. Stwierdziła, że po analizie procesu „zmian politycznych i ustrojowych w Polsce trudno wyciągnąć jednoznaczne wnioski” (s. 65). Nie wskazując, że prawdopodobnie chodzi o wybory parlamentarne z lat 1991 i 1993 powtórzyła znaną tezę o opozycji centrowo-prawicowej, która nie była „przygotowana ani mentalnie ani strukturalnie do wzięcia odpowiedzialności za państwo” (s. 65). Słusznie zauważyła, że w tym czasie ambicje personale części polityków obozu postsolidarnościowego owocowały sporami i konfliktami, co utrudniło budowę trwalszej większości rządowo-parlamentarnej.

Kwestie społeczno-gospodarcze, sytuacja polityczna w pierwszym półroczu 1989 r. oraz wybory kontraktowe w województwie tarnobrzeskim są przedmiotem rozważań w rozdziale drugim - „Przełom polityczny 1989 r. w województwie tarnobrzeskim”. Na początku rozdziału Autorka przeprowadziła ogólny wywód na temat reformy administracyjnej z 1975 r. w Polsce. Szkoda, że pisząc ogólnie o konfliktach „pomiędzy podobnymi w regionie miastami, różniącymi się jedynie statusem administracyjnym” (s. 67) nie odniosła się do relacji Tarnobrzega ze Stalową Wolą. Być może animozji między tymi miastami nie było?. Stalowa Wola była największym miastem pod względem liczby ludności w województwie oraz posiadała duży potencjał gospodarczy i jak wynika z dalszej części pracy odgrywała ważną rolę polityczną. Autorka podkreśliła, że miasto Tarnobrzeg zyskało na reformie administracyjnej z 1975 r. Podniesione do rangi stolicy województwa, wykorzystało swoją stołeczność do rozbudowy infrastruktury. Do interesujących zagadnień przedstawionych w tym rozdziale należy zaliczyć omówienie problematyki strajkowej z lat osiemdziesiątych XX w. i działalność „Solidarności” na terenie województwa (choć brakuje szerszego opisu aktywności „Solidarności Wiejskiej”. Autorka poświęciła jej tylko kilka zdań w kolejnym rozdziale (s.170). Szkoda, że poza podkreśleniem znaczenia biskupa ks. Edwarda Frankowskiego (s. 85, 97, 124, 129) nie pokusiła się o szerszą prezentację roli Kościoła w latach osiemdziesiątych XX w. we wspieraniu opozycji solidarnościowej w regionie. Za to należy docenić skrupulatność przy prezentowaniu problematyki wyborów kontraktowych z 1989 r. na terenie województwa.

Na początku rozdziału trzeciego „Uczestnicy życia politycznego w województwie” została zaprezentowana postępująca dekompozycja w środowiskach związanych z NZZZS „Solidarność” w latach dziewięćdziesiątych XX w. Jak podkreśliła słusznie Autorka napięcia i konflikty pomiędzy działaczami solidarnościowymi miały charakter zarówno polityczny jak typowo personalny, między innymi w ramach rozliczeń z systemem komunistycznym. Istotną kwestią były też animozje o podłożu finansowo-gospodarczym. Niestety - co mogę potwierdzić z własnych doświadczeń wyniesionych z tamtego czasu - ówczesna „realna aktywność gospodarcza”, szczególnie w zakresie prywatyzacji mienia państwowego i samorządowego, niektórych parlamentarzystów lub radnych gmin z obozu solidarnościowego w różnych regionach Polski miała czasem swoje „niejasne strony”. Należy podkreślić, że Autorka szeroko przedstawiła życie polityczne na terenie województwa tarnobrzeskiego w latach dziewięćdziesiątych XX w. Opis wzbogaciła, w niektórych przypadkach dość szczegółową prezentacją zaistniałych konfliktów pomiędzy czołowymi lokalnymi politykami. Wspomniała

także o wizytach liderów ogólnopolskich struktur politycznych na terenie województwa. Całość opracowania należy uznać za interesujący przykład narracji życia politycznego w regionie.

W rozdziale czwartym „Wybory do organów władz centralnych w województwie tarnobrzeskim w latach 90. XX w.” Autorka prezentuje przebieg i oddaje atmosferę kampanii wyborczych przed wyborami do Sejmu i Senatu w latach 1991, 1993, 1997 oraz na urząd prezydenta RP w latach 1990 i 1995. Omawia wyniki wyborów.

Interesujące opracowanie stanowi rozdział piąty „Życie polityczne w samorządach województwa tarnobrzeskiego 1990-1998”. Początki samorządu w III RP nie były łatwe. W gminach istniały zapóźnienia w infrastrukturze technicznej oraz wysoki poziom bezrobocia. Gminy miały niskie dochody budżetowe. Autorka prawidłowo wskazuje na ówczesne problemy, z jakimi przyszło się borykać radnym, a głównie zarządom gmin na czele z wójtami, burmistrzami i prezydentami. Szkoda, że nie podjęła próby szerszego nakreślenia działalności w latach dziewięćdziesiątych XX w. Sejmiku Samorządowego województwa tarnobrzeskiego. Piszący te słowa, który był w tamtych latach członkiem tej instytucji w innym województwie, uważa, że pełniła ona dość istotną rolę. Oczywiście Sejmiki Samorządowe poszczególnych województw pełniły jedynie rolę opiniodawczą, ale były stymulatorem regionalnych więzi politycznych, gromadziły liderów lokalnych, radnych, wójtów, burmistrzów i prezydentów miast, kandydatów na posłów i senatorów.

„Wykaz wykorzystanych źródeł archiwalnych, drukowanych, wywołanych, internetowych i opracowań” zamieszczony na końcu rozprawy liczy 38 stron (s. 310-348). Przy opracowaniu tematu zostały wykorzystane niepublikowane materiały Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej z lat 1975-1990 przechowywane w Archiwum Państwowym w Kielcach, Oddział w Sandomierzu. Wykorzystano też dokumenty z archiwów prywatnych, dokumenty publikowane, opracowania i prasę. Analizując zawartość przypisów należy stwierdzić, że bardzo ważnym źródłem była prasa regionalna, szczególnie „Tygodnik Nadwiślański” oraz „Sztafeta”. Uzupełniają bibliografię wywiady, które mgr Agnieszka Drzewień-Bieniek przeprowadziła z uczestnikami życia politycznego na szczeblu regionalnym i ogólnopolskim, głównie o orientacji centro-prawicowej. Z materiałów dotyczących województwa tarnobrzeskiego, które nie dostrzegłem w zestawieniu bibliograficznym być może byłyby pomocne dokumenty opublikowane w Dzienniku Urzędowym Wojewódzkiej Rady Narodowej w Tarnobrzegu i w Dzienniku Urzędowym Województwa Tarnobrzeskiego czy też informacje zawarte w opracowaniu - „Województwo tarnobrzeskie w latach 1975-1979” (Tarnobrzeg 1979), które w formie druku ulotnego zostało wydane przez Komitet Wojewódzki PZPR w Tarnobrzegu do użytku wewnętrznego, dla struktur partyjnych.

Należy docenić wysiłek jaki został włożony w opracowanie bardzo obszernej, skomplikowanej i wielowątkowej problematyki. Praca doktorska, która wyszła spod pióra mgr Agnieszki Drzewień-Bieniek w znaczny sposób poszerza naszą wiedzę na temat dawnego województwa tarnobrzckiego. Duża ilość zebranych i uporządkowanych faktów, nawet tych pozornie mających niewielkie, a nawet błahe znaczenie stanowią mocną stronę recenzowanej dysertacji. Niemniej jednak gdyby w przyszłości Autorka zamierzała opublikować wyniki swoich badań, to trzeba rozprawę przeredagować, zrezygnować z części tekstu, szczególnie z opisów powszechnie znanych problemów o charakterze ogólnopolskim. Wyniki badań na ich temat zostały opublikowane w ostatnich latach. Po takim zabiegu redakcyjnym efekt finalny byłby bardziej interesujący.

Rozprawa mgr Agnieszki Drzewień-Bieniek spełnia wymogi określone w *ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule z zakresu sztuki*. Wnoszę o dopuszczenie mgr Agnieszki Drzewień-Bieniek do dalszego etapu przewodu doktorskiego.

R. Romuś